

A diskurzusjelölő-használat életkori sajátosságai a nyelvi interjú szövegtípusában

SCHIRM ANITA

SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged

schirmanita@gmail.com

Bevezetés

A diskurzusjelölők (pl. a *hát*, az *akkor*, az *ilyen*, a *persze*) diskurzus-szegmenseket kötnek össze, és pragmatikai viszonyokat jelölnek. E funkcionális szóosztályt számos szövegtípusban vizsgálták, s az életkornak és a szövegtípusnak a diskurzusjelölő-használatra gyakorolt együttes hatásával is foglalkoztak már néhányan. A magyar szakirodalomban Bóna Judit (2010a, 2010b, 2014), Dér Csilla Ilona és Markó Alexandra (Dér–Markó 2010; Markó–Dér 2011, 2012), Vukov Raffai Éva (2016), valamint Gósy Mária (2019) kutatásai említhetők e tárgykörben. A különböző életkori csoportok közül a diskurzusjelölőket legtöbbször a felnőttek beszédében vizsgálták, a gyermekek nyelvében, valamint a nagyon idős emberek beszédében való előfordulásukat még kevésbé kutatták (Bóna 2014: 388). Pedig a diskurzusjelölők már az óvodások beszédében is megjelennek (Krómer 2011; Markó–Dér 2011; Kondacs 2016, 2018), s már ekkor a pragmatikai tudás és a metapragmatikai tudatosság jelzésének tekinthetők. S még nagyon idős korban is számos információt hordoz a diskurzusjelölők fajtája és gyakorisága a beszélő nyelviszokásáról, valamint a szöveghívási folyamatok és a megakadások révén a memória működéséről és a mentális állapotáról.

A magyar szakirodalomban elsőként Dér Csilla Ilona és Markó Alexandra (2010) vizsgálták 4 diskurzusjelölőnek (a *hát*-nak, az *így*-nek, az *ilyen*-nek és az *úgyhogy*-nak) a használatát az életkor, valamint a nem függvényében. Ehhez a BEA adatbázisból kiválasztott 20 fő spontán beszédét elemezték. Az adatközlők 20 és 70 év közöttiek voltak, s a vizsgálati anyag többféle műfajú szöveget tartalmazott: társalgást, interjút és hallott szöveg interpretálását.

Schirm Anita 2019. A diskurzusjelölő-használat életkori sajátosságai a nyelvi interjú szövegtípusában. *Beszédkutatás* 2019. 187–205.

DOI-azonosító: 10.15775/Beszkut.2019.187-205

Az eredmények azt mutatták, hogy az életkor befolyásolja az elemzett diskurzusjelölők használatát, ám a statisztikai próbák közepesen erős, szignifikáns korreláció formájában csak a *hát*-nál és az *így*-nél igazolták az életkorral való kapcsolatot. Az adatok szerint a *hát* gyakorisága nő az életkor növekedésével, míg az *így* gyakorisága az életkor előrehaladtával csökken. A minta alapján a beszélő neme és a diskurzusjelölők gyakorisága közt nem volt szignifikánsan kimutatható kapcsolat.

Szintén 2010-ben vizsgálta Bóna Judit az idősek és a fiatalok spontán beszédében megjelenő bizonytalansági megakadásokat 10 idős (70 és 85 év közti) és 10 fiatal (20 és 32 év közti) női adatközlő hanganyagán. A bizonytalansági megakadások közül főként a töltelékszavak kapcsolódnak a diskurzusjelölökhöz. A fonetikai és a pszicholingvisztikai szakirodalom terminológiája szerint töltelékszavaknak nevezett jelenségek ugyanis gyakran beszédtervezési funkciót látnak el, „a diszharmónia egyfajta feloldását” segítik (Horváth 2017: 98), így átfedést mutatnak a hezitációs szerepben megjelenő diskurzusjelölökkel. Ugyanakkor maga a hezitáció is terminus, s a szakirodalmakból nem nyilvánvaló, hogy a megakadásjelenség, a töltelékszó és a hezitációs elem fogalmak pontosan milyen viszonyban vannak egymással. A terminushasználat képlékenységei ellenére Bóna Judit vizsgálatából a bizonytalansági megakadásokon belüli töltelékszavak érdekesekek jelen téma szempontjából. A szerző a BEA felvételeiből egy közel 3 perces spontán narratívát, illetve egy körülbelül 3 perces tartalomösszegzést választott ki. A vizsgálat szerint a *hát*, az *akkor* és az *ugye* elemek az idős nőknél gyakrabban fordultak elő, mint a fiataloknál. Az *így/úgy*, *ilyen/olyan*, *tehát* töltelékszavak viszont a fiatalokra voltak jellemzőbbek (Bóna 2010a). Ugyanezt az anyagot vizsgálva Bóna arra is rámutatott (2010b), hogy a spontán narratíváknál az idősek és a fiatalok beszédprodukcójában nem volt különbség a megakadások gyakoriságában: mindkét korcsoportban a hezitálások és a töltelékszavak voltak a leggyakoribbak, a szövegfelidézés során viszont már jelentősen csökkent a töltelékszavak aránya mind a fiataloknál, mind pedig az időseknél. Ám Bóna mindkét vizsgálatnál hangsúlyozta, hogy az egyes paramétereknél nagy egyéni különbségek találhatók. Továbbá arra is felhívta a szerző a figyelmet, hogy a tapasztalt életkori változások „nem azt jelentik, hogy az idősek beszédtervezési folyamatai gyengébbek lennének a fiatalokénál, hanem inkább egy másféle működésre utalnak” (uo. 340).

A diskurzusjelölők közül a *hát*, az *így* és az *ilyen* használatát gyermekeknél és felnőtteknél Markó és Dér (2011, 2012) kutatták. 15 óvodással (6–7 évesekkel), 15 középiskolással (15–16 évesekkel) és 15 felnőtt adatközlővel (20–57 évesekkel) készült interjú elemzéséből az derült ki, hogy a vizsgált diskurzusjelölők a tizenévesek beszédében voltak a leggyakoribbak, a felnőtteknél pedig a legritkébbek. A *hát*-nak az életkor

előrehaladtával egyre többféle szerepét használták a beszélők, s az elem egyre többször jelent meg beszédlépés belsejében. Az életkor növekedésével az *így* és az *ilyen* esetén is erősödött az elemek figyelemirányító szerepe. Ám ahogy idősödtek a beszélők, a beszédtervezést segítő, hezitációs funkciója az *így*-nek egyre inkább, az *ilyen*-nek azonban egyre kevésbé jelent meg.

Vukov Raffai Éva (2016) szintén a diskurzusjelölő-választások életkori sajátosságait kutatta. 3 korcsoportot vizsgált: a 7–10 éveseket, a 11–14 éveseket és a 21 éves felnőtteket. A gyermekektől képek alapján való történetmeséléssel, valamint egy ismert információ elmeséltetésével jutott adatokhoz, míg a felnőtt adatközlők párosával vettek részt egy, a nyelvhasználatról folyó beszélgetésen. A vizsgálatban összesen 198 gyermek és 29 felnőtt adatközlő vett részt. A narratívákból minden korosztálynál a *hát*, az *ilyen*, az *így*, a *mondjuk* és az *ugye* előfordulásai lettek elemezve. Közülük minden korosztályban a *hát* volt a legtöbbet használt elem, utána a gyermekeknél az *ilyen* következett, míg a felnőtteknél a második helyen az *így* állt. A *mondjuk* és az *ugye* a 7–14 évesek szövegeiben alacsony arányban jelent meg, ezzel szemben a felnőtteknél ez a két diskurzusjelölő igen fontos szerepet töltött be. Az *így* használata egyenes arányban nőtt az életkorról, míg az *ilyen* használatának gyakorisága az életkor előrehaladtával csökkent. A vizsgálat arra is rámutatott, hogy a diskurzusjelölők használata „a beszélők egyéni jegyév válhat, olykor annyira markáns jeggyé, hogy szinte a teljes narratívát uralja” (i. m. 495).

Gósy Mária (2019) a narratívák életkor-specifikus mintázatait vizsgálta, s azt találta, hogy a fiatalok és az idősebbek beszéde közt csak részben mutathatók ki lényeges különbségek, például a megakadásjelenségeket tekintve. Továbbá az is kiderült, hogy a narratívákban a reflexiók és az önreflexiók az idősebb beszélőknél gyakoribbak. Gósy rámutatott arra is, hogy a különbségek nem mindig életkor-specifikusak, számolni kell az egyéni jellegzetességekkel is.

A hazai kutatások zöme csupán néhány gyakori diskurzusjelölő, főként a *hát*, az *így*, az *ilyen* és az *ugye* előfordulását elmezte. Bóna Judit a 2014-es kutatásában viszont az adatközlők minden diskurzusjelölőjét vizsgálta, s figyelembe vette az életkornak, a nemnek és a beszéd típusnak a hatását is. 3 életkori csoportból, 9–10 éves kisiskolásoktól, 20–32 éves fiatal felnőttektől és 66–90 éves idősektől származtak az anyagai, s minden korcsoportból 20–20 adatközlőnek a narratíváit és a tartalomösszegzéseit elemezte. A vizsgálat során kiderült, hogy az életkor mindkét beszéd típusban hatással volt a diskurzusjelölők gyakoriságára. Legritkábban a 9–10 évesek produkáltak diskurzusjelölőt. A fiatal felnőtt és az idős korcsoport diskurzusjelölő-használata közt azonban nem volt statisztikailag kimutatható különbség. A beszéd típus is befolyásolta a diskurzusjelölők megjelenését: az adatközlők tartalomösszegzéseiben ritkábban fordultak elő diskurzusjelölők, mint a

narratívákban. A beszélő neme pedig csupán az életkorral együtt, illetve egyes életkori csoportokban hatott a diskurzusjelölő-használatra, önmagában nem volt szignifikáns hatása.

Az életkor és a diskurzusjelölők használata közti viszonyt a nemzetközi kutatások is alátámasztják. Lássunk a különféle nyelvek vizsgálataiból néhány adatot. Andersen (2001) például azt találta, hogy 20 éves kor után drasztikusan lecsökken a *like* elem pragmatikai jelölőként való alkalmazása. Furman és Özyürek (2007) három török diskurzusjelölő, a *şey* ('hezitáló öö'), a *yani* ('úgy értem') és az *işte* ('tudod') előfordulásait vizsgálták 3, 5 és 9 éves gyerekek, valamint felnőttek szóbeli narratíváiban. A hezitáló diskurzusjelölő minden korosztályban azonos gyakorisággal jelent meg, a másik két elem viszont a 3 és 5 éveseknél ritkább volt. A szerzők ezt azzal magyarázták, hogy az *işte* és a *yani* elemeknek szintaktikai és interakciós használatuk is van, s ennek a többfunkcióságnak az elsajátítása a gyermekek számára nehézséget okoz. Matei (2011) pedig azt találta a kutatásában, hogy a románban a fiatalok előszeretettel használják a *ştii* ('tudod'), *şi* ('és'), *păi* ('hát') és a *băi* ('nézd') diskurzusjelölőket. Az életkori különbségen túl nemi eltéréseket is megfigyelt: a hétköznapi társalgásokból álló korpusza alapján az látszódik, hogy a nők több diskurzusjelölőt használnak, mint a férfiak.

Az idézett kutatásokból is látszik, hogy a diskurzusjelölők és az életkor közti kapcsolatot befolyásolja még a diskurzusjelölő fajtája és funkcionális spektruma, a szövegtípus, valamint a beszélő neme is.

Korpusz, módszer, hipotézisek

A diskurzusjelölők és az életkor kapcsolatát vizsgáló, főntebb említett hazai kutatások zömében spontán nyelvi beszédprodukciókban, többségében a BEA adatbázis narratíváiban és tartalomösszegzéseiben (vö. Gósy 2008) elemezték a diskurzusjelölőket. Ezzel szemben én arra voltam kíváncsi, hogy egy más jellegű nyelvi interjú hogyan befolyásolja a diskurzusjelölők életkori megoszlását. Ennek a kiderítéséhez a Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (a továbbiakban SZÖSZI) 8 felvételét, a G03, G25, K01, K36, K06, A47, A22 és B144 jelzetű anyagait elemeztem. A korpusz időtartama 1030 perc volt. Az interjúk úgy lettek kiválasztva, hogy a SZÖSZI minden korcsoportja képviseltesse magát a mintában: így két 18 év alatti, egy 21 éves, egy 42 éves, két 64 éves és két 70 év fölötti adatközlő interjúját elemeztem. A 8 adatközlőből 3 nő volt, 5 pedig férfi.

Korábban ugyanezen a mintán már vizsgáltam a diskurzusjelölő-társulásokot (vö. Schirm 2018), s azok életkori különbségeket mutattak, ám kíváncsi voltam arra, hogy vajon a diskurzusjelölők is ugyanazokat a mintázatokat és jellemzőket mutatják-e, mint a társulások. Ennek a korábbi kutatásnak az eredménye indokolta azt is, hogy a 60 és 70 év közöttiek,

valamint a 70 év fölöttieket külön kategóriába soroltam, ugyanis a diskurzusjelölő-kollokációkat illetően az idős és a legidősebb korcsoport között különbség mutatkozott. A minta kis méretéből adódóan azonban a vizsgálat egyfajta elővizsgálatnak tekinthető, amelynek az eredményei segíthetnek egy nagyobb korpuszon elvégzendő későbbi kutatás összeállításában. A minta méretéből és jellegéből következik az is, hogy statisztikai próbákat nem végeztem az anyagon.

A SZÖSZI-hez hasonló, strukturált szociolingvisztikai interjúban, a BUSZI-ban, illetve a BUSZI II-ben már érintőlegesen foglalkoztak a diskurzusjelölőkkel. Sz. Hegedűs Rita (2002) a BUSZI B7307 jelzetű anyagát elemezte a diskurzusjelölők szempontjából, Bartha Csilla és Hámori Ágnes (2010) pedig a BUSZI II. korpuszán vizsgáloztak, ezért a kutatás megtervezéséhez figyelembe vettem az ő eredményeiket is. Számoltam továbbá azzal is, hogy a diskurzusjelölők használata egyéni különbségeket és jellegzetességeket is mutathat.

Az elemzés előtti egyik hipotézisem az volt, hogy az életkor előrehaladtával nőni fog a diskurzusjelölők aránya. Továbbá azt feltételeztem a korábbi kutatásokra (pl. Dér–Markó 2010, 2017) alapozva, hogy minden korosztálynál a *hát* lesz a leggyakoribb és a legtöbb szereppel bíró diskurzusjelölő. Valamint az idősek és a fiatalok nyelvhasználatából adódó különbségek miatt (vö. Bóna 2010b) azt vártam, hogy a különböző életkorú beszélők más szerepkörökben és más okból használják majd az egyes diskurzusjelölőket. Úgy véltem továbbá, hogy nem csupán az életkor lesz hatással a diskurzusjelölők eloszlására és funkcióira, hanem a SZÖSZI szövegtípusának keverék volta is (vö. Schirm 2018: 5).

A SZÖSZI-interjúk félintézményes, közepesen strukturált szövegek, amelyek spontánnak igyekeznek tűnni annak ellenére, hogy előre megtervezettek. A kommunikációs szerepek (adatközlő vs. terepmunkás) meghatározzák a fordulók hosszát, a szóátadást, a témakezelést, valamint a beszédaktusok megoszlását is. A terepmunkás a beszélgetés irányítója és a kérdések feltevője, míg az adatközlő a válaszadó, s az elhangzó válaszokban a narratívák vannak többségben (Schirm 2017: 6–7). A strukturált szociolingvisztikai interjúkban azt vizsgálták, hogy a szegediek milyen helyzetekben és hogyan használják a nyelvjárást, mennyire *ö-znek*, milyen a viszonyuk a szegedi tájnyelvhez és a sztenderd nyelvváltozathoz (vö. Kontra et al. 2016).

A SZÖSZI-interjúk nem tisztán narratív szövegek, az interjúkban ugyanis irányított beszélgetések és tesztfeladatok váltakoztak. Az interjúk nagyobb részét a kérdések által irányított társalgás tette ki, amelyben különböző modulok voltak. Ezek közt a legnagyobb bevonódást az önéletrajzi diskurzus, a halálveszedelem modul, illetve a cigánykérdést tárgyaló beszélgetésrész kívánta meg. De voltak kérdések a munkáról, a házasságról, a szórakozásról és Szegedről is. Ezek mellett azonban különböző tesztek (pl. riporttereszt,

tájszóteszt, ügynökteszt, cipőfűzésteszt) alkották az interjú anyagát. A tájszavakat kikérdező részben vagy a hallott szövegeket megítéltető ügynöktesztben a rövid kérdés-válasz párok domináltak az összefüggő szövegrészek helyett (Schirm 2018: 5).

Az interjúk feldolgozása az ELAN programmal történt, s a hallható szünetek (P), valamint a hezitálások (Q) is helyet kaptak az átiratokban. A cikkben szereplő interjúrészletek lejegyzése a SZÖSZI-interjúk leírásának protokollját követi. A névtelenített részeknél XX, illetve YY olvasható. Az adatközlőket az interjú kódjele (pl. G03, K01) azonosítja, a terepmunkásokat pedig a Tm. rövidítés jelöli.

Eredmények

A korpuszban a 6 leggyakoribb diskurzusjelölő a *hát*, az *ugye*, az *úgyhogy*, a *persze*, a *szóval* és az *egyébként* volt, ezek adatközlőnkénti darabszámát mutatja az 1. táblázat. Az egyes adatközlők kódjele alatt zárójelben a nemük és az életkoruk, utána pedig az interjú percben megadott hossza látható. A 6 diskurzusjelölő összesített darabszámát tartalmazza az össz oszlop, míg az utolsó oszlop azt mutatja, hogy hány másodpercenként hangzott el az interjúban egy diskurzusjelölő a vizsgált 6 közül. A táblázat utolsó sora pedig azt adja meg, hogy összesen hányszor fordultak elő az egyes diskurzusjelölők külön-külön.

1. táblázat: A vizsgált diskurzusjelölők adatközlőnkénti megoszlása

adatközlő	<i>hát</i>	<i>ugye</i>	<i>per- sze</i>	<i>szóval</i>	<i>egyébként</i>	<i>úgy- hogy</i>	össz	idő (s/db)
G03 (n, 16) – 87,5	193	45	6	42	1	2	289	18,1
G25 (f, 18) – 49	9	0	7	0	1	0	17	172,9
K01 (f, 21) – 200	160	34	14	13	21	27	269	44,6
K36 (n, 42) – 102	102	1	1	0	1	19	124	49,3
K06 (f, 64) – 110	159	26	14	1	7	7	214	30,8
A47 (f, 64) – 192	310	218	53	17	48	27	673	17,1

A22 (n, 71) – 125	120	60	6	9	0	9	204	36,7
B144 (f, 81) – 164	191	25	4	15	0	31	266	36,9
összes adatközlő – 1029,5	1244	409	105	97	79	122	2056	30

Az adatokból látszik, hogy a korpuszban voltak viszonylag rövid interjúk is, ilyen volt a G25, amely csak 49 perces volt, de akadtak hosszabbak is, a K01-es például 200 perces, az A47-es pedig 192 perces volt. Az összehasonlíthatóság kedvéért megnéztem a diskurzuszjelölők percenkénti előfordulásának a számát is, ezt láthatjuk a következő (2.) táblázatban.

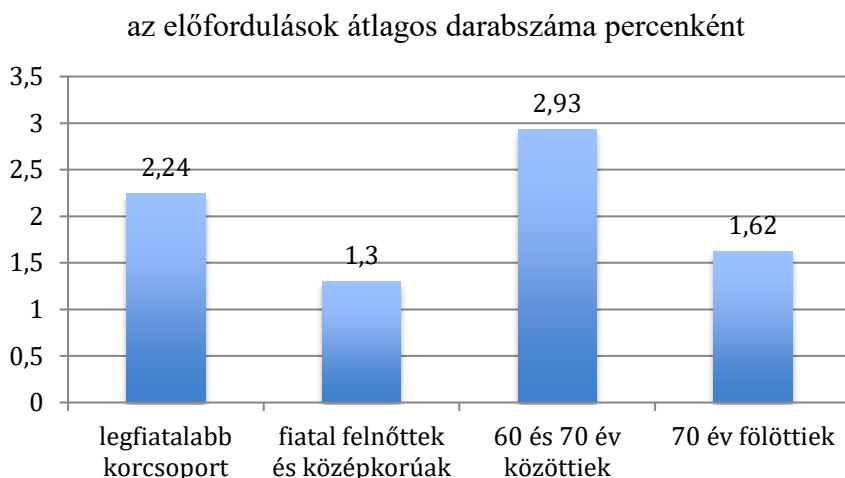
Minden életkori csoportban a *hát* volt a leggyakoribb diskurzuszjelölő, a 6 vizsgált elem összesített számához viszonyított aránya 46%-tól 82%-ig mozgott az egyes adatközlőknél, s majd látni fogjuk, hogy a *hát*-nak a sokféle szerepét valóban ki is használták az adatközlők.

2. táblázat: A vizsgált diskurzuszjelölők percenkénti előfordulása (db/perc)

adatközlő	<i>hát</i>	<i>ugye</i>	<i>persze</i>	<i>szóval</i>	<i>egyébként</i>	<i>úgyhogy</i>
G03 (n, 16) – 87,5	2,206	0,514	0,068	0,48	0,011	0,023
G25 (f, 18) – 49	0,184	0	0,143	0	0,02	0
K01 (f, 21) – 200	0,8	0,17	0,07	0,065	0,105	0,135
K36 (n, 42) – 102	1	0,01	0,01	0	0,01	0,186
K06 (f, 64) – 110	1,445	0,236	0,127	0,009	0,064	0,064
A47 (f, 64) – 192	1,614	1,135	0,276	0,088	0,25	0,14
A22 (n, 71) – 125	0,96	0,48	0,048	0,072	0	0,072
B144 (f, 81) – 164	1,165	0,152	0,024	0,091	0	0,189

Ahogy az 1. ábrán is látható, a 6 vizsgált elem közül a legkevesebb diskurzuszjelölőt, átlagosan percenként 1,3 darabot a fiatal felnőtt-középkorú korcsoport használt, őket pedig a 70 év fölöttiek követték, percenként 1,62 darabbal. A mintában a 60 és 70 év közöttieknél jelent meg a legtöbb (2,93 darab/perc) diskurzuszjelölő, náluk kevesebb, de összességében még mindig a

második legtöbb elemszám (2,24 darab/perc) pedig a legfiatalabb korcsoporttól volt adatható.

1. ábra: A vizsgált diskurzuszjelölők korcsoportonkénti összesítése

A pusztán számadatoknál azonban beszédesebbek az adatközlők kommunikációs stratégiái. Az elemzés során ugyanis kiderült, hogy – az egyéni különbségek ellenére is – más szerepkörökben és más okból használják a különböző életkorú beszélők az egyes diskurzuszjelölőket. Lássuk részletesen az egyes korcsoportokat! A könnyebb követhetőség kedvéért minden korosztálynál újra közlöm a 2. táblázatnak az adott korcsoportra vonatkozó adatait.

A legfiatalabb korcsoport diskurzuszjelölői

A legfiatalabb korcsoportban, azaz a 16–18 évesek közt volt a legkorlátozottabb a diskurzuszjelölők használata. Az interjúhelyzet őket feszélyezte a leginkább, s ez a diskurzuszjelölők számában és funkcióiban is tetten érhető. Az interjúhelyzetet mint zavaró tényezőt az is tetézte még, hogy a diákokkal készített beszélgetéseket nem a lakóhelyükön, a szüleik lakásában rögzítették, hanem az iskolában. Így a diákok a formális iskolai környezetnek köszönhetően nem tudtak teljesen feloldódni, amit az is jelez, hogy a velük készített beszélgetések jóval rövidebbek, átlagosan 30–40 percesek voltak, míg a felnőtt interjúk hossza mintegy 1,5–2 óra volt. A diákok megoldandó feladatként tekintettek az interjúra, így nem voltak dominánsak a beszédükben az erőteljes érzelmi bevonódást kifejező, attitűdjelző szerepben álló diskurzuszjelölők. Ahogy az 1. és a 3. táblázat

adataiból is látszik, legtöbbször a *hát*, legkevesebbszer pedig az *egyébként* fordult elő a 18 év alattiak interjúiban.

3. táblázat: A legfiatalabb adatközlők által használt diskurzusjelölők száma (db/perc)

adatközlő	<i>hát</i>	<i>ugye</i>	<i>persze</i>	<i>szóval</i>	<i>egyébként</i>	<i>úgyhogy</i>
G03 (n, 16) – 87, 5	2,206	0,514	0,068	0,48	0,011	0,023
G25 (f, 18) – 49	0,184	0	0,143	0	0,02	0

A két fiatal adatközlő közül G25-nek a fordulói igen rövidek voltak, a fiú nagyon keveset beszélt magától, a terepmunkásnak állandóan újabb és újabb kérdésekkel kellett ösztökélnie őt a válaszadásra és a beszélgetés folytatására. A terepmunkás erőfeszítései ellenére G25 olykor csupán *persze*-vel válaszolt (pl.: Tm: *Szeretsz-e itt lakni?* G25: *Persze!*), s nem érezte a *persze* után szükségét annak, hogy bővebben kifejtse a véleményét. Már a fiatal lány és fiú beszélő, G03 és G25 adatainak különbségeiből is látszik, hogy az életkori egyezés ellenére a diskurzusjelölők használata nemi és/vagy egyéni különbségeket is mutathat. Mivel ezt a korosztályt az elemzett mintában csak egy fiú és egy lány adatközlő képviselte, az ő diskurzusjelölő-használatuk különbségéből még nem lehet megállapítani, hogy azok nemi eltéréseket vagy egyéni sajátosságokat vagy mindkettőt mutatnak-e. Az eltéréseket részben magyarázhatná, hogy ebben a korosztályban a lányok általában többet, míg a fiúk kevesebbet beszélnek maguktól. A nemi és/vagy egyéni különbségek megmutatkoznak például abban is, hogy a G03-as adatközlő 87,5 percnyi interjújában 193 *hát*, 45 *ugye* és 42 *szóval* fordult elő, szemben a G25-ös adatközlő 49 percének 9 *hát*, 0 *ugye* és 0 *szóval* elemével.

A két interjúból azt lehetett megfigyelni, hogy a fiatalabbak inkább szókeresésre vagy önjavításra használták a diskurzusjelölőket. A másik jellemző szerepkör a fiatal adatközlőknél a *hát*-nak a mindenféle beszélői attitűd nélküli, általános válaszelölői szerepe volt (pl. Tm: *Mit lehet tudni? Mi a foglalkozása?* G03: *Hát Q anyának a végzettsége az szakács*). A *hát*-tal az általános válaszindításon, a szókeresésen és gondolkodáson (pl. G03: *Hogy mics- QQ hát hogy mondjam így*), valamint az önjavításon (pl. G03: *És akkor így, hát vagy ott a ott a büfénél*) túl még főként hezitálást fejeztek ki (pl. G3: *Hát QQQ hát igazából Q a kiköltözésnek az oka, az az, hogy a szüleim ott vállaltak munkát, ott Angliába*), illetve olykor ezzel jelezték a választól való vonakodást. Például:

- (1) Tm: *Vagy akár most vagy-e szerelmes? Vagy ilyesmi, tehát*
G03: *Hát P igazából ...*

Tm: *Ami olyan jó emlékü P szerelem.*

G03: **Hát** ha má így a szerelmi életéről beszélek, akkó elmondom az egészet. Az eddigit. (G03, 00:23:24–00:23:36)

Megfigyelhető, hogy a diákok számára kellemetlen témáknál megnőtt a diskurzusjelölők száma, ahogy az az alábbi két interjúrészletben is látható. A (2)-ben a lány adatközlő egy közeli fiú ismerőséről beszél, míg a (3)-ban a terepmunkás az adatközlő afrikai édesapjáról kérdezősködik.

(2) G03: **És akkor, hát QQQ P hogy mondjam?! Nekiünk Q nagyon érdekes a kapcsolatunk, mert, hát barátok vagyunk, de P hát ez inkább ilyen barátság extrákkal. Szóval, hogy barátok vagyunk, de ott mégis van valami kis szikra, vagy valami. És így Q ...** (G03, 01:18:25–01:18:45)

(3) Tm: *És hogy került ű Magyarországra? Mi a történet? Meddig élt otthon Tanzániában? És*
 G03: **Fú! Hát az a baj, hogy QQQ hogy apáról így igazából nem sokat tudok. De P szóval tulajdonképpen annyira nem is ismerem. Mer még kicsi voltam, nagyon kicsi, mikor még elhagyott minket.** (G03, 00:13:11–00:13:30)

Mindkét példában a *hát*-on kívül egyéb, magyarázkodást, hezitálást, érzelmkifejezést jelző diskurzusjelölők is megfigyelhetők, s ezek kollokációkat alkotnak (pl. *és akkor hát hogy mondjam, így igazából, szóval tulajdonképpen*). A (2)-es és (3)-as példában is megfigyelhető a G03-as adatközlőre jellemző *szóval* diskurzusjelölő, amely megjelent szókereséskor (pl. *és és Q hogy mondjam... Szóval, hogy P gyorsan akartam mondani*), magyarázat adásakor (pl. *hát kicsit ilyen hóbortos a lány, szóval ilyen kis bohókás*), de mentegetőzésre is használatos volt (pl. *De nem azért, mer ilyen függő vagyok, szóval nem tartom magam függőnek*). A fiatal lány adatközlőnél meg lehetett még figyelni a *szóval*-t beszédlépészáro pozícióban is, mindenféle folytatás nélkül (pl. *Hát QQQ P inkább inkább azt mondanák, hogy helyesbítenek. Szóval...*).

A fiatal felnőttek és a középkorúak által használt diskurzusjelölők

A fiatal felnőtt-középkorú korcsoportra a diskurzusjelölők gazdagabb használati köre volt jellemző, ami nem a számokban mutatkozott meg (vö. 4. táblázat), hanem abban, hogy jobban kihasználták ezeknek az elemeknek a különféle szerepkörét.

4. táblázat: A fiatal felnőtt és a középkorú adatközlők által használt diskurzusjelölők száma (db/perc)

adatközlő	<i>hát</i>	<i>ugye</i>	<i>persze</i>	<i>szóval</i>	<i>egyébként</i>	<i>úgyhogy</i>
K01 (f, 21) – 200	0,8	0,17	0,07	0,065	0,105	0,135
K36 (n, 42) – 102	1	0,01	0,01	0	0,01	0,186

K36-nál megfigyelhető volt, hogy a nagy érzelmi töltettel rendelkező beszélgetésrészeknél megnőtt a *hát*-ok száma. Ilyen téma volt, amikor azt mesélte el, hogyan ismerkedett meg a férjével. Következzen ebből a történetből egy rövid részlet.

- (4) K36: *Egy bálba hívtak ē kolleganők, egy bankos bálba, mondtam, hogy nem mögyök, ennek ellenire mégis vettek neköm belépőt, emöntem, és akkó ōk mán tudták, hogy hoznak oda egy fiút, aki aki igazabó hát ō szeretött vóna ... hát jó hát emondom végül is ēvált, és egy nagyon rossz korszakát élte ű is. És ō hát össze akartak vele hozni, mm hát mögismerködtünk, de elősző úgy nem váltott ki énbélülem sēmmi különösebbet, tehát nem nem az, hogy most möglátni és mögszeretni, hát láttam, hogy helyős, mindön, beszélgettünk,...* (K36/II 00:1:17–00:1:54)

A részletben 37 másodperc alatt 6 *hát* is szerepelt, amely jóval több, mint a *hát*-nak a K36-ra jellemző átlagos, percenkénti előfordulása (=1, lásd 4. táblázat). Ez azonban nem korosztályos jellegzetesség, hanem témafüggő jelenség, ahogy arra Bartha Csilla és Hámori Ágnes a BUSZI II-t elemezve rámutatott (2010). Vizsgálatuk szerint a legnagyobb érintettséget kiváltó témák stílusváltozást idéznek elő, s ez a diskurzusjelölők számának a növekedését is maga után vonja.

A K01-es és K36-os adatközlőnél is szerepelt a *hát* eufemizáló, tompító elemként (pl. K36: *hát egy ilyen csavargó banda jött utánam, és hát ilyen ō különböző mögjegyzéseket tött*). A *hát* tompító hatását gyakran az utána álló *ilyen* diskurzusjelölő is mutatja, amely szintén képes gyengíteni a megnyilatkozásban szereplő szavak erejét.

Ezt a korcsoportot viszont már nem feszélyezte az interjúhelyzet, bátran irányították a beszélgetést, így náluk már megjelentek a diskurzusjelölők témaváltó szerepben vagy mellékszekvencia betoldása előtt, ahogy azt a K01-es adatközlő *egyébként*-jei is mutatják. Például:

- (5) K01: *Tehát ez inkább egy beszélt nyelvi QQ megjelenésű dialektus.*
 Tm: *És ez is. Igen, igen.*
 K01: *Tehát Q írásbelisége nem igazán van.*
 Tm: *Igen. Nincs, nálunk nincs. Igen, igen.*
 K01: **Egyébként**, *bocsánat, apai ágon én ilyen magyarországi német gyökerekkel rendelkezem, tehát svábok vagyunk.* (K01/II, 00:28:15–00:28:35)

Ebben a korcsoportban lehetett először megfigyelni a tesztfeladatok kitöltése közben az olyan diskurzusjelölőket, amelyekkel az adatközlők a választott megoldást kommentálták, illetve a saját gondolkodási folyamatukat közvetítették. Ilyen reflexív és önreflexív szerepben álló diskurzusjelölők (pl. *nyilván, szerintem*) láthatók az alábbi példában, ahol K01-nek egy feladatlapon be kellett karikáznia az általa használt nyelvi alakokat. Az adatközlő itt a *nyilván*-nal azt fejezi ki, hogy annak ellenére, hogy csak egy alakot választott ki, tisztában van vele és számára evidens, hogy ezek egy beszélőnél is változhatnak. Ezt az evidencialitást jelzi a részletbeli *ugye is*, a példabeli *tehát*-tal az adatközlő a saját következtetési folyamatát teszi nyilvánvalóvá, a *szerintem* pedig véleményjelző szerepben áll.

- (6) K01: **Nyilván** *nem kizárólagos, tehát ugye ott, ahol az ő-ző, meg a nem ő-ző között kellett választani, én mind a kettőt használom. Azt választottam, amelyiket szerintem gyakrabban.* (K01/II, 01:54:52–01:55:05)

Az egyéni különbségek ezen az életkori csoporton belül is megfigyelhetők a két adatközlőnél. Az *ugye, persze, szóval* és *egyébként* diskurzusjelölőket K36 egyáltalán nem vagy csak egyszer-egyszer használta, szemben K01 beszédével.

A 60 és 70 év közöttiek diskurzusjelölői

A 60 és 70 év közöttieknél a fiatalabb korcsoportokhoz képest már hosszabbak voltak a narratívák. Ezek az adatközlők nemcsak hosszabban meséltek, hanem jobban bele is éltek magukat a történetek előadásába (vö. Schirm 2018: 14), s ez a diskurzusjelölő-használatukon is tükröződik, ahogy az az 5. táblázat számadataiból is látható.

5. táblázat: A 60 és 70 év közöttiek által használt diskurzusjelölők száma (db/perc)

adatközlő	<i>hát</i>	<i>ugye</i>	<i>persze</i>	<i>szóval</i>	<i>egyébként</i>	<i>úgyhogy</i>
K06 (f, 64) – 110	1,445	0,236	0,127	0,009	0,064	0,064
A47 (f, 64) – 192	1,614	1,135	0,276	0,088	0,25	0,14

Ahogy az 5. táblázatból is kiderül, ennek a korcsoportnak az interjúiban igen gyakori volt a *hát*. Azonban ezek a *hát*-ok többnyire nem bizonytalanságot vagy hezitálást jelöltek, hanem retorizáltak és érzelmi többlettartalmat fejeztek ki. Az A47-es adatközlő alábbi interjúrészlete egyrészt a *hát* funkciógazdagságát illusztrálja, másrészt azt, hogy az elem a történetek elmesélésekor gyakran jelent meg a *hát mondom* szerkezetben, s ilyenkor a beszélőváltást és az idézést imitálta vele a mesélő. Ez a beszélői stratégia is a történetbe való erőteljes bevonódást jelzi.

- (7) A47: *hát, húzódik az idő, húzódik az idő, má két hónap eltelik, má három hónap eltelik, és akkor egy nagyon kedves barátomnak az édesapja, aki ott ügyvéd vót, látta, hogy ott ténfergők, aszongya „Kire vársz?” **Hát mondom** „Az XX-re.” Ez a Hármasszámú ügyvédi munkaközösségé vót, ott a Centrum Áruházzal szömbö. **Há mondom** „Az XX-re.” „Mit akarsz te az XX-től?” **Hát mondom** „Beadtam ide papírt, szeretnék itt...” „Gyere be hozzám!” Aszo ... „Figyelj ide, gyere! **Hát** te az YY-nak vagy a fia. **Hát** én szeretlek téged, mer egy okos gyere vagy, meg **egyébként** is, **de hát** az XX-ék ide téged, pártbizottsági ajánlás nélkül, **há** fő nem vösznek. **Há** mást se nagyon vösznek föl, csak legföljebb valami csókost. Mást se, nemhogy téged! **Hát** te ezt nem tudtad?” **Hát mondom** „Nem. Nem.” (A47, 01:06:56–01:07:57)*

A részletben megjelenő *hát*-ok sokféle szerepkört illusztrálnak: egyfelől a történet továbbszövésére használatosak (*hát, húzódik az idő*), másfelől pedig számos beszélői attitűdöt közvetítenek, például megengedést (*hát én szeretlek téged*), érzelmi többletet (*hát te az YY-nak vagy a fia*), nyomatékosítást (*de hát az XX-ék ide téged*), evidencialitást és érzelmi telítettséget (*há fő nem vösznek*), valamint csodálkozást (*hát te ezt nem tudtad?*).

A 60 és 70 év közöttieknél fordult elő legtöbbször a vizsgált hat diskurzusjelölő valamelyike, ahogy azt az 1. táblázat és az 1. ábra is mutatja. Ám nagy egyéni különbségek itt is megfigyelhetők. Például az A47-es

adatközlő az interjúja 192 perce alatt 218 *ugye*-t produkált, amely arányát tekintve nem csupán erre a korosztályra, hanem az egész mintára nézve is kimagasló. Lássunk egy részletet az extrém *ugye*-előfordulásra, és az *ugye* kiterjedt használati körére:

- (8) A47: és **ugye** ott azon keresztül ment a a lejáró *Q* arra emlékszem, *Q* hogy **ugye** kiskölkök vótam, és **ugye** kiszöktem, **ugye** ötvenhét május elseje, és **ugye hát** mindenki ki vót vezényelve, nagy vörös lobogó meg mit tudom én, és azok az embörök, akiket **ugye** én ismertem ott a környékbe, akik ott laktak, **hát** azok az embörök meglehetősen *Q Q* hogy is fejezzem ki magam, **szóval** olyan lógó orral nézték ezt az egész történetöt. (A47, 00:07:39–00:08:21)

Ebben a példában is megfigyelhető az *ugye*-nak a nyelvi interjúkbeli jellegzetessége, az, hogy nem csupán magyarázatban, közös előismeretre utaláskor, illetve a beszélő és a hallgató számára teljesen nyilvánvaló információ előtt használja az adatközlő ezt az elemet, hanem olyankor is, amikor csak számára evidens az *ugye* utáni rész (pl. **ugye** kiskölkök vótam, és **ugye** kiszöktem, **ugye** ötvenhét május elseje). A 60 és 70 év közöttiek *ugye*-használata azt mutatja, hogy ez a korcsoport teljesen beleélte magát a mesélésbe, és behelyezkedett az elmesélt történetek beszédidejébe.

Jellemző volt még erre a korcsoportra a *persze* diskurzusjelölő megnövekedett száma is. Ezt egyfelől a magától értetődő állításokban használták (pl.: K06: **persze** most a gyerekek má nagyok), vagy akkor, amikor véleményt fejtettek ki valamiről, és azt tompítani, gyengíteni szerették volna (pl.: A47: Valójában én mondom én úgy látom, úgy látom, hogy **persze** ez egy társadalmi igény is volt, hogy lögyen már egy radikális csapat, *ugye?*). Valamint megfigyelhető volt, hogy a 60 és 70 év közöttiek és a terepmunkások között igazi párbeszéd, nem csupán kérdés-felelet viszony alakult ki, s így az adatközlők is gyakran használták a *persze*-t a terepmunkás által mondottak nyugtázására, ahogy az az alábbi részletből is kitűnik.

- (9) A47: És ez tényleg így van, a média akit felemel, az abból lesz a hős.
Tm: Az biztos, hogy naon sokat számít, az, hogy ki mennyit van mutatva, és hogy van *P* mutatva.
A47: **Persze, persze, pontosan, pontosan, pontosan.** (A47, 01:58:35–01:58:47)

A 70 év fölöttiek diskurzusjelölői

A legidősebb korcsoportban a 60 év fölöttiekhez képest összességében kissé visszaesett a diskurzusjelölők használata, ahogy az az 1. ábrán is látható volt,

s ahogy azt a 6. táblázat is mutatja. Például egyetlen *egyébként* sem volt adathozható ebből az alkorpuszból, s *persze*-ből is csupán 10 fordult elő összesen a két interjúban. Ám egyéni különbségek ennél a korosztálynál is megfigyelhetők, amit az A22-es adatközlő által használt *ugye*, *persze*, *szóval*, *úgyhogy* diskurzusjelölőinek a száma is mutat.

6. táblázat: A 70 év fölöttiek által használt diskurzusjelölők száma (db/perc)

adatközlő	<i>hát</i>	<i>ugye</i>	<i>persze</i>	<i>szóval</i>	<i>egyébként</i>	<i>úgyhogy</i>
A22 (n, 71) – 125	0,96	0,48	0,048	0,072	0	0,072
B144 (f, 81) – 164	1,165	0,152	0,024	0,091	0	0,189

A 70 év fölöttieknél is a *hát* volt a leggyakoribb diskurzusjelölő: nagyjából percenként elhangzott belőle egy a lehető legváltozatosabb szerepkörökben. A legidősebbek használták ezt az elemet önjavításra, általános válaszjelölésre, példaadásra, logikai viszony (kapcsolatosság, következtetés) kifejezésére, idézésre, retorizálásra, nyomatékosításra, evidencialitás jelölésére, bizonytalanság jelzésére, valamint a *hát* számos beszélői attitűdöt (pl. vonakodást, csalódottságot, döbbenetet) is kifejezett náluk (vö. Schirm 2017: 11–16). Lássunk egy rövid részletet A22 interjújából, amely jól mutatja a *hát* gyakori és sokféle használati körét.

- (10) A22: *Jó van. Anyukám is aszongya, „Hát, szánd má mög szögényt, ha itthon van. Hadd örüljön!” Jó van, na, jószívűek vagyunk, mögszántam. Kijöttem. Jó. Nē írjá levelet sē. De ű erre a címre... Hát, írhasz, de én nem érök rá Q itt, neköm nem. Z. De írta a levelet. Akkó érdekös vót, hogy de érdekös, meg a harmadik levelet is írja. Mög a negyediket is. Hát, akkó válaszolunk. Ez így kezdődött. Ez vót szilveszterkor. És novemberbe lészereit. Novemberbe lészereit, és akkor, hát így mögvót, hogy ha hazagyütt jó, de közbe vót énnököm más találkozásom is, mer aszonták, hogy ezt így kö csinálni a főiskolások... (A22, 00:59:44–1:00:22)*

Ebben a korcsoportban voltak a leghosszabbak a narratívák, viszont az adatközlők jobban el is kalandoztak a terepmunkások által kijelölt témáktól. Az adatközlők előszeretettel használták megnyilatkozásaikban az *úgyhogy*-ot, ám olyankor is ezt az elemet választották, amikor nem is volt valódi ok-okozati viszony az *úgyhogy* által összekötött diskurzusszegmensek közt.

Például: B144: *Én mög röplabdáztam. Úgyhogy vótam belügyi válogatott.* Ezek az *úgyhogy*-ok a saját nézőpont kiterjesztését és a nem következményes használatot mutatják. Az *úgyhogy* megjelent még vélemény jelzésénél és a téma lezárásánál is. Például: Tm: *Mindönt ön csinált?* B144: *Festést, mindönt. Úgyhogy...*

A 70 év fölöttiekénél is megfigyelhető volt, hogy az elmesélt történetet folyamatosan diskurzusjelölőkkel kommentálták, ahogy az a 81 éves adatközlő alábbi részletében is látható.

- (11) B144: *Képzeld el – aszongya –, előtted vót egy gyerekek, elhajigálta a szalonnát. Tehát a szalonnát eldobta. Aztán mondom: „Hát hülye vót az? Hát a szalonnát eldobni? Hát ez istenkísértés! Hát ilyen nincsen.”* (B144, 00:56:48–00:57:03)

Az idézett interjúrészen a beszélő először a *tehát*-tal a terepmunkásnak magyarázza a történeteket, és újrafogalmazza az előzőleg elmondottakat. Majd az *aztán*-t használja az elmesélt történetbe való visszahelyezkedésre és a mondanivaló továbbvitelére. A saját véleményének a bemutatását és a történet kommentálását pedig a *hát*-ok jelzik. Az elsővel (*Hát hülye vót az?*) a döbbenetét fejezi ki az adatközlő, a másodikkal (*Hát a szalonnát eldobni?*) retorizál, a harmadikkal és a negyedikkel (*Hát ez istenkísértés! Hát ilyen nincsen.*) pedig nyomatékosít és konklúziószerűen le is zárja a történetet.

Következtetések, kitekintés

Összegzésképpen megállapítható, hogy a 4 életkori csoport 8 mintáján végzett elemzés azt mutatta, hogy az életkor előrehaladtával nem növekszik lineárisan a diskurzusjelölők száma. A 6 vizsgált diskurzusjelölőt (a *hát*, az *ugye*, a *szóval*, a *persze*, az *egyébként* és az *úgyhogy* elemet) összességében a 60 és 70 év közöttiek használták a legtöbbet, őket a 18 év alattiak, majd a 70 év fölöttiek követték. A minták közül a fiatal felnőtt-középkorú korcsoport használta legkevesebbet a vizsgált elemeket. Azonban minden egyes korosztálynál a *hát* volt a leggyakoribb és a legtöbb funkcióval bíró elem. Az egyes életkori csoportok különböztek egymástól a használt diskurzusjelölők szerepköreit illetően is, ami a történetmesélés eltérő beszédtervezési stratégiáira is utal. A fiatalabbak inkább önjavításra, szókeresésre és a mondanivalójuk tompítására használták a diskurzusjelölőket, és nem volt domináns náluk az attitűdjelzés. Ezzel szemben a középkorúak és az idősebbek már a beszélgetés irányítására, önreflexióra, érzelmek visszaadására is használták őket. A 60 és 70 év közötti korosztályra a hosszabb narratívák és a történetekbe való erőteljesebb bevonódás volt jellemző, s a nagyobb érzelmi átélést a különféle beszélői attitűdöket kifejező

diskurzusjelölők is mutatták. 70 év fölött voltak a leghosszabbak a narratívák, az adatközlők viszont itt kalandoztak el leginkább a kijelölt témáktól, ám ennél a korosztálynál az elmesélt történetek kommentálásában is fontos szerep jutott a diskurzusjelölőknek.

Mindenképpen óvatosan kell azonban a bemutatott eredményeket kezelni, ilyen kis mintából ugyanis még nem derül ki egyértelműen, hogy egyéni sajátosságok vagy korcsoportos jellemzők-e a megfigyelt jelenségek. Az azonban biztos, hogy az interjú mint szövegtípus befolyásolja az adatközlők megnyilvánulásait: a legfiatalabbakat még feszélyezi a helyzet, a középkorúakat már nem, az idősebbek pedig mesélési lehetőséget látnak a műfajban. Azonban egy-egy diskurzusjelölő lehet egy beszélő szavajárása is, ezért egy nagyobb minta segítene az egyéni sajátosságok és az életkori jellemzők elkülönítésében. A diskurzusjelölő-előfordulásokon és szerepkörökön túl pedig a történetmesélés mintázatának a változását is érdemes lenne a későbbiekben tanulmányozni.

Irodalom

- Andersen, G. 2001. *Pragmatic markers and sociolinguistic variation: a relevance-theoretic approach to the language of adolescents*. John Benjamins Publishing, Amsterdam–Philadelphia.
- Bartha Cs. – Hámori Á. 2010. Stílus a szociolingvisztikában, stílus a diskurzusban. Nyelvi variabilitás és társas jelentések konstruálása a szociolingvisztika „harmadik hullámában”. *Magyar Nyelvőr* 134. 298–321.
- Bóna J. 2010a. Bizonytalansági megakadások idősek és fiatalok spontán beszédében. *Beszédkutató* 2010. 125–138.
- Bóna J. 2010b. Beszédtervezési folyamatok az életkor és a beszédstílus függvényében. *Magyar Nyelvőr* 134. 332–341.
- Bóna J. 2014. Az életkor, a nem és a beszédstílus hatása a diskurzusjelölők használatára. In: Havas F. – Horváth K. – Kugler N. – Vladár Zs. (szerk.) *Nyelvben a világ. Tanulmányok Ladányi Mária tiszteletére*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 388–397.
- Dér Cs. I. – Markó A. 2010. Diskurzusjelölők használata az életkor és a nem függvényében. In: Geccső T. – Sárdi Cs. (szerk.): *Új módszerek az alkalmazott nyelvészeti kutatásban*. Kodolányi János Főiskola – Tinta Könyvkiadó, Székesfehérvár – Budapest. 78–83.
- Dér Cs. I. – Markó A. 2017. A hát funkciói a prozódiai megvalósulás függvényében. *Beszédkutató* 2017. 105–117.
- Furman, R. – Özyürek, A. 2007. Development of interactional discourse markers: Insights from Turkish children’s and adults’ oral narratives. *Journal of Pragmatics* 39. 1742–1757.

- Gósy M. 2008. Magyar spontánbeszéd-adatbázis – BEA. *Beszéd kutatás* 2008. 194–207.
- Gósy M. 2019. Narratívák temporális mintázata tinédzserkortól idősorig. *Beszéd kutatás* 2019. 105–133.
- Sz. Hegedűs R. 2002. *A BUSZI elemzése a diskurzusjelölők szempontjából*. Előadás a XII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszuson. Szeged, 2002. március 28.
- Horváth V. 2017. Megakadásjelenségek és időzítési sajátosságai 6–9 éves gyermekek spontán narratíváiban. In: Bóna J. (szerk.) *Új utak a gyermeknyelvi kutatásokban*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 97–120.
- Kondacs F. 2016. A hát diskurzusjelölőről az óvodások diskurzusaiban. In Váradi T. (szerk.) *Alknyelvdok10, Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2016*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 45–58.
- Kondacs F. 2018. A hát diskurzusjelölő prozódiai jellemzői a gyermeknyelvben. In: Váradi T. (szerk.) *Alknyelvdok12, Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2018*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 33–44.
- Kontra M. – Németh M. – Sinkovics B. 2016. *Szeged nyelve a 21. század elején*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Krómer A. 2011. Diskurzusjelölők gyerekcipőben – diskurzusjelölők használatának vizsgálata óvodás korcsoportnál. In: Boda I. K. – Mónos K. (szerk.) *Az alkalmazott nyelvészet ma: innováció, technológia, tradíció*. MANYE – Debreceni Egyetem, Budapest – Debrecen. 212–217.
- Markó A. – Dér Cs. I. 2011. Diskurzusjelölők használatának életkori sajátosságai. In: Navracsics J. – Lengyel Zs. (szerk.) *Lexikai folyamatok egy- és kétnyelvű közegben. Pszicholingvisztikai tanulmányok II*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 49–61.
- Markó, A. – Dér, Cs. I. 2012. Age-specific features of the use of discourse markers in Hungarian. *Jezyk, Komunikacja, Informacja* 7. 61–78.
- Matei, M. 2011. The influence of age and gender on the selection of discourse markers in casual conversations. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Series IV: Philology and Cultural Studies* vol. 4/1. 213–220.
- Schirm A. 2017. A diskurzusjelölők vizsgálata a Szögedi Szociolingvisztikai Interjúban. *Magyar Nyelvjárások* 55. 5–23.
- Schirm A. 2018. Diskurzusjelölő-társulások a Szögedi Szociolingvisztikai Interjúban. *Alkalmazott Nyelvtudomány* 18(1). 1–16.
- Vukov R. É. 2016. A diskurzusjelölő-választások életkori sajátosságai az *így, ilyen, hát, mondjuk, ugye* esetében. *Magyar Nyelvőr* 140. 483–497.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a Bolyai János Kutatási ösztöndíj támogatásával készült.

Effects of age on the use of discourse markers in sociolinguistic interviews

This study analyzes 8 interviews (1,030 minutes) from the Szeged Sociolinguistic Interview project, focusing on the six most frequently used discourse markers of Hungarian (*hát* “well”, *ugye* “[tag]”, *persze* “of course”, *szóval* “so”, *egyébként* “by the way”, and *úgyhogy* “thus”) in the four age groups of the corpus. These discourse markers were used most by the 60-70-year-olds, followed by the under-18 group, the over-70 group, and finally the young adults/middle-aged group. In every age group the most frequently used discourse marker was *hát*, its proportion of use compared to the 6 discourse markers’ average was between 46.06% and 82.25%. The results of the various age groups differ not only in the proportions of discourse markers used, but also in their functions, which is indicative of differences in strategies of forward planning of speech. Younger respondents used discourse markers more for self-correction, word search, and mitigation, and much less for signaling attitudes. In contrast, middle-aged and older respondents used discourse markers for conversation management, self-reflection, and expression of emotions as well. Respondents in the 60-70 age group produced longer narratives and were more deeply involved in stories, their discourse markers signaling more emotional involvement and various speaker attitudes. Narratives produced by the over-70 group were longest, but these respondents produced more off-topic digressions. Still, they used discourse markers also for commenting on stories they produced.